

TARPTAUTINĖ BAUDŽIAMOJI IŠIMTINĖ IR KONKURUOJANTI PIRMINĖ JURISDIKCIJA

Renata Vaišvilienė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 79
El. paštas: renata.vaisviliene@tf.vu.lt

Straipsnyje, skirtame tarptautinės baudžiamosios išimtinės ir konkuruojančios pirminės jurisdikcijos analizei, aptariami praktiniai jų įtvirtinimo pavyzdžiai, nagrinėjamos nustatymo ir veikimo problemos.

The publication deals with exclusive and concurrent primary international criminal jurisdictions. International experience in determining exclusive and concurrent primary jurisdiction also their practical application is analysed.

Įvadas

Tarptautinių ir tarptautinį elementą turinčių teismų ir tribunolų egzistavimas šalia nacionalinių teismų kelia tarptautinės ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos santykio klausimą. Jurisdikciją suprantant kaip sudarytą iš jurisdikcijos įtvirtinti, jurisdikcijos priimti sprendimą ir jurisdikcijos vykdyti [14, p. 145, 179; 22, p. 763], tarptautinės ir nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos santykio problema siejama pirmiausiai su nacionalinių ir tarptautinių teismo institucijų jurisdikcijos priimti sprendimus kolizijomis. Dažniausiai tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai reglamentuoja atsakomybę už tuos pačius nusikaltimus žmoniškumui, genocidą, karo nusikaltimus, tačiau tik jurisdikcijos rūšys, išskiriamos tarptautinės ir nacionalinės jurisdikcijos santykio aspektu, padeda

nustatyti, kurios teismo institucijos jurisdikcija galėtų būti aktyvinta. Konkrečios rūšies pasirinkimas paliekamas tarptautinei bendrijai ir teismo instituciją steigiančiai valstybei, atsižvelgiant į tarptautinės ar turinčios tarptautinių elementų teismo institucijos sukūrimo tikslą ir konkrečias įsteigimo aplinkybes. Tarptautinio teismo ar tribunolo jurisdikcijos santykio su nacionaline jurisdikcija nustatymas nėra vien tik procedūrinis formalumas, nes tinkamai apibrėžta jurisdikcija yra viena iš teismo institucijos efektyvaus funkcionavimo prielaidų.

Šio straipsnio tikslas – apibendrinus susiklosčiusią praktiką nustatant tarptautinių baudžiamųjų institucijų jurisdikciją, atskleisti bendras tendencijas ir suformuluoti kiekvienos analizuojamos jurisdikcijos rūšies pasirinkimo rekomendacijas.

Šiam tikslui pasiekti naudojamas lingvistikinis, istorinis ir teleologinis metodas, siekiant pateikti normų reikšmę, jų formulavimą lėmusį istorinį kontekstą kartu aiškinant joms keliamus tikslus, taip pat lyginamasis metodas, padedantis sugretinti įvairių tarptautinių teismo institucijų jurisdikcijų reglamentavimą, bei loginis metodas, leidžiantis daryti išvadas ir apibendrinimus. Tarptautinės baudžiamosios išimtinės ir konkuruojančios pirminės jurisdikcijos problemoms Lietuvos mokslinėje literatūroje iki šiol nebuvo skiriama dėmesio, o tarptautinėje literatūroje šis klausimas analizuojamas nenuosekliai ir dažniausiai tam tikru kontekstu, todėl tikėtina, kad šio straipsnio analizė prisidės prie susijusios srities plėtojimo. Susijusi sritis analizuojama A. Cassese, B. S. Brown, C. F. Amerasinghe, R. Cryer, K. S. Gallant, C. Romano, A. Nollkaemper, J. K. Kleffner, S. Linton, D. Macgoldrick, P. Row, E. Donnelly ir kitų užsienio autorių darbuose.

Tarptautinės ir nacionalinės jurisdikcijos santykio aspektu išskiriamos dvi jurisdikcijos rūšys – išimtinė ir konkuruojanti. Pastarąją apibūdina du principai – pirmumo ir papildomumo.

1. Išimtinė jurisdikcija

Tarptautinių tribunolų steigimo metu įvairios priežastys dažnai nulemia nepasitikėjimą esama nacionaline teisine sistema. Galimos priežastys – nėra teisminės sistemos, kompetentingų teisininkų trūkumas, aiški galima įtaka teismo procesui, šališkumas, kai reikia teisti savo pareigūnus, ir pan. Išimtinė jurisdikcija tokiu atveju yra tinkamas sprendimas, norint įgyvendinti teisingumą vadovaujantis tarptautinės bendruomenės nustatytais standartais ir užtikrinant tarptautinio elemento veiksmingumą. Tri-

bunolai, kurių steigiamieji dokumentai nustato išimtinę jurisdikciją, yra vieninteliai, galintys nustatytomis sąlygomis nagrinėti į jų jurisdikciją patenkančius nusikaltimus, o nacionalinės teismo institucijos negali teisėtai pradėti baudžiamojo persekiojimo. Visi procesai, pradėti iki tribunolo įsteigimo, privalo būti perduoti tribunolui.

Išimtinė jurisdikcija nacionalinių teismų baudžiamosios jurisdikcijos atžvilgiu buvo nustatyta Niurnbergo ir Tokijo karo tribunolų steigiamuosiuose dokumentuose. Šiuo metu išimtinė jurisdikcija nustato Rytų Timoro specialiųjų kolegijų¹ ir ypatingųjų teisėjų kolegijų Kambodžos teismuose² bei atitinkamų valstybių nacionalinių jurisdikcijų santykį.

Niurnbergo karinį tribunolą steigiantis 1945 m. Londono susitarimas [3] ir juo patvirtinta chartija, nepamirštant objektyvios realybės, buvo aiškiai selektyvūs ir nesuteikė galimybės persekioti už nusikaltimus, susijusius su sąjungininkų veiksmais. Tribunolas buvo teismo institucija, vienintelė galinti persekioti ir teisti didžiausius Europos ašies valstybių karo nusikaltėlius už nusikaltimus taikai, karo nusikaltimus, nusikaltimus žmoniškumui. Londono susitarimo 6 straipsnyje numatyta, kad „niekas šiame susitarime neturi įtakos nacionalinių ar okupacinių teismų, įsteigtų ar veiksiančių ateityje bet kurioje Sąjungininkų teritorijoje ar Vokietijoje, jurisdikcijai ar galiai teisti karo nusikaltėlius“. Londono susitarimas nedraudė kitų nacionalinių procesų baudžiant karo nusikaltėlius ir siekė juos numatyti. Buvo tikimasi, kad nacionaliniai procesai bus pradami kaip Niurnbergo

¹ Angl. *Panels of Judges within the District Court of Dili*.

² Angl. *Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia*.

tribunolo veiklos sąsaja, persekiojant mažesnės reikšmės karo nusikaltėlius, taip pat Niurnbergo tribunolo nusikalstamomis pripažintų organizacijų narius, tačiau tokių procesų nebuvo. Kadangi Niurnbergo tribunolas buvo skirtas tik patiems svarbiausiems karo nusikaltėliams, konflikto su nacionalinėmis jurisdikcijomis nekilo. Pripažinimas svarbiausiu ar mažiau reikšmingu nusikaltėliu priklausė ne nuo padarytų nusikaltimų sunkumo, bet nuo kaltinamo asmens rango [29, p. 14].

Tokijo tarptautinis karo tribunolas Tokimiesiems Rytams³ (toliau – Tokijo tarptautinis karo tribunolas; Tokijo tribunolas), įsteigtas 1946 m. generolo Douglaso MacArthuro, įgyvendinančio Potsdamo deklaraciją ir sąjungininkų jam suteiktas vyriausio vado galias, deklaracija [5, plačiau žr. 20, p. 96], buvo daugeliu atvejų tapatus Niurnbergo tribunolui – proceso, jurisdikcijos ir reglamentuojamų nusikaltimų požiūriu. Vis dėlto dėl Tokijo karo tribunolo teisėtumo kyla daugiau klausimų nei dėl Niurnbergo karo tribunolo teisėtumo. Kvestionuojamos Tokijo karo tribunolo įsteigimo aplinkybės, teisėjų skyrimas, atgarsis ir poveikis visuomenei, politinė įtaka procesui. Be to, nors įsteigtas teisti aukščiausius politinius ir vyriausio karinio rango Japonijos pareigūnus, tribunolas nepatraukė atsakomybėn imperatoriaus Hirohito dėl valstybės vadovo imuniteto taikymo [plačiau žr. 29, p. 14–21; 20, p. 92–100; 17, p. 495–508].

Rytų Timoro specialiosios kolegijos, tik Dili apskrities teisme turinčios tarptautinį elementą, veikia vadovaudamosi išimtinė jurisdikcija, aiškiai įvardyta Pereinamosios administracijos reglamento

2000/15 [13] 1 skyriaus 1.1 punkte. Tačiau pagal Pereinamosios administracijos reglamento 2000/15 2 skyrių išimtinis jurisdikcijos pobūdis pasireiškia tik vykdant persekiojimą už tarptautinius nusikaltimus žmoniškumui, karo nusikaltimus, genocido nusikaltimą ir kankinimą bei vidaus nusikaltimus – nužudymą, seksualinius nusikaltimus, padarytus laikotarpiu nuo 1999 metų sausio 1 dienos iki spalio 25 dienos Rytų Timoro teritorijoje. Pereinamosios administracijos reglamento 2000/15 9.4 punkte nustatyta, kad specialiosios kolegijos „neturi įtakos Rytų Timoro tarptautinio tribunolo jurisdikcijai nusikaltimų atžvilgiu, kai toks tribunolas bus įsteigtas“. Kadangi mažai tikėtina, kad toks tribunolas bus įsteigtas, todėl specialiosios kolegijos turi išimtinę jurisdikciją. Pagal Pereinamosios administracijos reglamento 2000/15 2 skyriaus 2.3 punktą vidaus nusikaltimų, padarytų iki 1999 m. sausio 1 d., atžvilgiu specialiųjų kolegijų jurisdikcija nėra išimtinė ir vykdoma kartu su apskrities teismais, neturinčiais tarptautinio elemento. Paminėtina, kad Pereinamosios administracijos reglamento 2000/15 5 skyriuje numatyta, jog dėl šių nusikaltimų vykdant baudžiamąjį persekiojimą privaloma laikytis tarptautinių žmogaus teisių apsaugos standartų, o pagal Pereinamosios administracijos reglamento 2000/15 11 skyriaus 11.3 punktą specialiosioms kolegijoms suteikiama teisė sustabdyti tokį nacionalinį procesą, bei leidžiamos *non bis in idem* principo išimtys. Tačiau kol kas nebuvo vykdomas persekiojimas už nusikaltimus, padarytus iki 1999 m. sausio 1 d., todėl praktikos, paaiškinančios jurisdikcijos pasidalijimą su teismais, neturinčiais tarptautinio elemento, nėra [31, p. 364].

[statymo, steigiančio ypatingąsias kolegijas Kambodžos teismuose [7], 1 ir

³ Angl. *The International Military Tribunal for the Far East*.

2 straipsniuose nurodoma, kad kolegijos sukuriamos „teisti aukščiausius Demokratinės Kampučijos vadovus ir tuos, kurie labiausiai atsakingi“. Ši nuostata turi imperatyvų pobūdį, todėl baudžiamąjį persekiojimą minėtų asmenų atžvilgiu gali vykdyti tik Kambodžos ypatingosios kolegijos. Iš esmės sutinkama, kad išimtinė jurisdikcija nacionalinių teismų atžvilgiu nėra aiškiai įtvirtinta, tačiau tai ir nėra būtina įvertinant kolegijų vietą Kambodžos teismų struktūroje. Derybų dėl galimo mišriojo tribunolo steigimo metu Kambodžos pusė reikalavo didesnės įtakos teismų veikloje, todėl nacionaliniai teisėjai sudaro daugumą ir Teismų kolegijoje, ir Aukščiausiojo teismo kolegijoje. Tačiau siekiant išlaikyti pusiausvyrą, Jungtinių Tautų ir Kambodžos susitarimo dėl persekiojimo pagal Kambodžos teisę už nusikaltimus, padarytus Demokratinės Kampučijos laikotarpiu, 3 ir 4 straipsniuose reikalaujama kvalifikuotos balsų daugumos priimant bet kokius sprendimus. Ši dauguma dar vadinama „super kvalifikuota“, nes pirmiausiai nustatoma pareiga siekti vienbalsiškumo, o jo nepasiekus, teismų kolegijoje balsuoti „už“ turės keturi iš penkių teisėjų, o Aukščiausiojo teismo kolegijoje penki iš septynių, kurių vienas turės būti tarptautinis teisėjas [plačiau žr. 28, p. 102].

Visiems pasirinktiems modeliams būdingas selektyvus persekiojimas [27, p. 219] už į jų jurisdikciją patenkančius nusikaltimus. Selektvyvus persekiojimo pobūdis pirmiausiai reiškia specifinių kriterijų nustatymą, kuriais vadovaujantis būtų galima pirmiausiai apriboti jurisdikciją, be to, ją pritaikyti individualioms aplinkybėms ir kartu atskirti nuo nacionalinių bendro pobūdžio teritorinio pagrindo jurisdikcijų. Tokie kriterijai dažniausiai nusta-

tomi remiantis *ratione personae*, *ratione materiae*, *ratione temporis* ir *ratione loci* jurisdikcijos principais, detalizuojant jurisdikciją, apribotą asmenų, nusikaltimų, laiko ar teritorijos atžvilgiu [plačiau žr. 19, p. 336]. Išimtinę jurisdikciją turintys tribunolai pirmiausiai pasižymi aiškium asmenų rato nustatymu, įvedant į *ratione personae* jurisdikcijos principą selektyvius „didžiausių nusikaltėlių“ [3, 1 str.; 12, 1 str.], „aukščiausio rango“ ar „aukščiausių politinių pareigūnų“ [7, 1 str.] ir „labiausiai atsakingų asmenų“ [7, 1 str.] kriterijus. Atsižvelgiant į Niurnbergo ir Tokijo karo tribunolų sukūrimo aplinkybes, papildomais selektyviais *ratione personae* kriterijais pasirinkus Europos ašies valstybių ir Japonijos karo nusikaltėlius, iš jurisdikcijos buvo eliminuotos laimėjusios sąjungininkų valstybės.

Akivaizdu, kad *ratione temporis* ir *ratione materiae* jurisdikcijos nustatymą lėmė objektyvios aplinkybės – istoriniai konfliktai, jų trukmė ir tuo laikotarpiu paplitusių nusikaltimų pobūdis. Tai ypač aktualu įvertinti į mišriųjų tribunolų jurisdikciją įtraukiant nusikaltimus, patenkančius į nacionalinę jurisdikciją [31, p. 294], kaip buvo nuspręsta padaryti Rytų Timoro [13, 1 sk. 1.3 p.] ir Kambodžos atvejais [7, 2 str., 3 str.]. Išimtinę jurisdikciją turinčių tribunolų *ratione loci* jurisdikcija, kaip ir minėti aspektai dėl *ratione temporis* ir *ratione materiae*, taip pat suponuota objektyvių sąlygų. Tačiau būtina paminėti, kad nors jurisdikcijos apribojimas *ratione personae*, *ratione temporis*, *ratione materiae* ir *ratione loci* atžvilgiu yra įprastas visoms tarptautinėms teismo institucijoms, mišriųjų tribunolų, kurie įkomponuojami į esamą nacionalinę teisminę sistemą kaip specialios kolegijos, tai nėra privalomas

požymis. Taip yra su Rytų Timoro specialiosiomis kolegijomis, kurių jurisdikcija nėra atskirta nuo nacionalinių teismų jurisdikcijos ir, nepaisant jurisdikcijos *ratione materiae* aiškaus nustatymo, kolegijų jurisdikcija nėra apribota laiko, asmenų ar teritorijos atžvilgiu, kitaip nei reglamentuoja nacionalinė teisė.

Išimtinė jurisdikcija *Henry Campbell Black's* teisės terminų žodyne apibrėžiama kaip teismo galia spręsti bylą ar bylų grupę, eliminuojant visus kitus teismus [23, p. 869]. Kita teismo institucija, išskyrus tą, kuriai suteikta išimtinė jurisdikcija, negali nagrinėti išimtinės jurisdikcijos sričiai priskirtų klausimų. Lingvistinė lietuvių kalbos žodžio „išimtinis“ reikšmė patvirtina aiškinimą teisiniame kontekste. Lietuvių kalbos žodynas [26] žodį „išimtinis“ aiškina kaip „išskirtinis“, „vienintelis“. Tarptautinės praktikos įtvirtinant išimtinę jurisdikciją analizė leidžia daryti išvadą, kad ši jurisdikcijos rūšis pasirenkama įvertinus keletą pagrindinių kriterijų. Pirmiausiai, atsižvelgiama į sukūrimo aplinkybes, t. y. karinės intervencijos ar derybų kontekstą. Niurnbergo ir Tokijo karo tribunolams, sukurtiems karinės intervencijos aplinkybėmis, išimtinė jurisdikcija buvo būtina siekiant sąjungininkų užsibrėžtų tikslų: įgyvendinti pralaimėjusių atsakomybės idėją, eliminuoti laimėjusių nubaudimo galimybę bei turėti pagrindinę įtaką steigiant karo tribunolus. Antra, būtina įvertinti valstybės teisinės sistemos būklę ir sugebėjimą užtikrinti tarptautinius teisingo teismo standartus. Šiuo atveju, nepasitikint nacionaline teisine sistema, išimtinė jurisdikcija gali būti tinkamiausias sprendimas siekiant eliminuoti negalėjimą ar nesugebėjimą persekioti ir bausti. Aišku, įvertinant nepasitikėjimo lygmenį, gali būti nustato-

mas dominuojantis tarptautinis elementas, esant dideliems nacionalinės sistemos trūkumams, arba dominuojantis nacionalinis, kai sistema iš esmės gali funkcionuoti pati su tarptautinės bendruomenės pagalba. „Dideli“ trūkumai, nors vertinami kiekvienu konkrečiu atveju, tačiau dažniausiai reiškia esmines teisinės sistemos egzistavimo ir funkcionavimo problemas. Be to, nereikėtų pamiršti ir finansavimo aspektų, kurie taip pat itin svarbūs apsisprendžiant dėl tarptautinės bendruomenės vaidmens vykdant teisingumą ir užtikrinant sklandų mišraus, specialiojo ar tarptautinio tribunolo darbą bei teisėjų nepriklausomumą.

2. Konkuruojanti pirminė jurisdikcija

Situacijomis, kai teisinė sistema yra išlaidiusi institucinę struktūrą pokonfliktinėse teritorijose bei gali užtikrinti tinkamą teisinę kompetenciją, tarptautinių teismo institucijų veiklą, nėra būtina išimtinė jurisdikcija. Siekiant įgyvendinti tarptautinės bendruomenės priimtus žmogaus teisių apsaugos standartus ir garantuoti teisėjų nepriklausomumą, nešališkumą, visiškai gali pakakti tarptautinės jurisdikcijos, konkuruojančios ir turinčios pirmenybę nacionalinės jurisdikcijos atžvilgiu. Taigi nacionalinės ir tarptautinės jurisdikcijos santykį šiuo atveju apibrėžia jurisdikcijos pirmumo principas. Pirminė konkuruojanti jurisdikcija suponuoja pirmumo teisę pradėti baudžiamąjį persekiojimą prieš kitas koegzistuojančias jurisdikcijas arba jį perimti.

Konkuruojanti pirminė jurisdikcija įtvirtinta Tarptautinio baudžiamojo teismo, buvusios Jugoslavijos ir Ruandos *ad hoc* tribunolų, mišriųjų Siera Leonės, Kosovo tribunolų, specialiojo Irako tribunolo bei specialiojo tribunolo Libanui steigiamuo-

siuose teisės aktuose. Šioje publikacijoje aptariamas kiekvienas iš šių atvejų.

Tarptautinio baudžiamojo tribunolo asmenims, atsakingiems už rimtus tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus, padarytus buvusios Jugoslavijos teritorijoje nuo 1991 metų, persekioti ir teisti⁴ (toliau – TBTJ) statuto [9] 9 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad tarptautinis tribunolas ir nacionaliniai teismai turi konkuruojančią jurisdikciją dėl rimtų tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų, reglamentuotų TBTJ statute. Tai reiškia, kad ir TBTJ, ir nacionaliniai teismai gali persekioti už tuos pačius nusikaltimus. Ši tarpusavio konkurencija sprendžiama įtvirtinant pirminę tarptautinio tribunolo jurisdikciją nacionalinių teismų atžvilgiu. Pagal TBTJ statuto 9 straipsnio 2 dalį jurisdikcijos pirmenybė reiškia, kad „bet kurioje proceso stadijoje“ Tribunolas gali paprašyti nacionalinį teismą perduoti pradėtą procesą. Nors Statute vartojamas žodis „paprašyti“⁵ galėtų būti interpretuojamas kaip nereikalaujantis aiškaus sutikimo perduoti procesą, tačiau Tribunolo teisėjai pirmenybę traktuoja kur kas griežčiau – kaip pareigą, *Tadic* byloje nurodydami, jog „ištiesų, kai tarptautinis tribunolas, toks, kaip šis yra sukurtas, jam turi būti suteikiama pirmenybė prieš nacionalinius teismus“ [37, para 58; taip pat žr. 30, p. 131; 18, p. 396]. *Tadic* byloje Tribunolas nustatė, kad konkuruojančios jurisdikcijos suteikimas, nenustatant pirmenybės Tribunolo jurisdikcijai, sudarytų sąlygas kaltinamajam „pasirinkti teismą savo nuožiūra, o tai pažeistų principus,

susijusius su priverstiniu baudžiamosios jurisdikcijos pobūdžiu“ [38, para. 41]. Aiškus konkuruojančios pirminės jurisdikcijos veikimo pavyzdys – Vokietijos nacionalinio teismo *Dusko Tadic* bylos perdavimas TBTJ. Kaltinamasis buvo suimtas ir laukė teismo Vokietijoje, kai TBTJ paprašė Vokietijos vyriausybės perduoti bylą *ad hoc* Tribunolui. Vokietijos bendradarbiavimą su TBTJ palengvino nacionalinis Jugoslavijos tribunolo įstatymas, nustatantis, kad vyriausybė bendradarbiaus ir sutiks su visais Tribunolo prašymais perduoti procesą [39, para. 14]. *Dusko Tadic* tiesiogiai neskundė perdavimo Tribunolui galbūt todėl, kad pagal Vokietijos teisę jis buvo kaltinamas gerokai sunkesniais nusikaltimais (įskaitant ir genocido nusikaltimą), palyginti su *ad hoc* Tribunolo kaltinimais [18, p. 404]. Vis dėlto, gynybai ginčijant TBTJ jurisdikciją ir *non bis in idem* principo taikymo pažeidimą, buvo kvestionuojama ir TBTJ pirmenybė. Analizuodamas *Dusko Tadic* gynybos pateiktus argumentus, kad TBTJ pirmenybė pažeidžia Vokietijos suverenitetą, Teismas nustatė, kad pirmenybė yra funkcinė būtinybė tarptautiniam baudžiamajam tribunolui [37, para. 58–59]. Be to, atsižvelgiant į tai, kad pagal Vokietijos konstituciją tarptautinė teisė yra nacionalinės teisės dalis, Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucijos, taip pat rezoliucija, kuria patvirtintas TBTJ statusas, yra privalomos Vokietijai ir suvereniteto pažeidimo nėra.

TBTJ jurisdikcija apribota laiko atžvilgiu – jis gali persekioti ir teisti už nusikaltimus, padarytus nuo 1991 m. 2002 metų liepą Jungtinių Tautų Saugumo Taryba nustatė TBTJ žemesnio lygmens kaltinamųjų perdavimo nacionaliniams teismams strategiją, kad Tribunolas galėtų užbaigti visą

⁴ Angl. *The International Criminal Tribunal For the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991.*

⁵ Angl. *request.*

teisminę veiklą pirmoje instancijoje iki 2012 metų vidurio⁶, o likusius apeliacinius procesinius veiksmus iki 2013 m. pabaigos [40]. *Ratione loci* atžvilgiu TBTJ jurisdikciją turi buvusios Jugoslavijos teritorijoje. *Ratione personae* jurisdikcija nustatyta fizinių asmenų atžvilgiu. TBTJ gali teisti už sunkius 1949 m. Ženevos konvencijų pažeidimus, karo papročių pažeidimus, genocidą ir nusikaltimus žmoniškumui.

Tarptautinis baudžiamasis tribunolas asmenims, atsakingiems už genocido ir kitus sunkius tarptautinės humanitarinės teisės nusikaltimus, padarytus Ruandos teritorijoje ir Ruandos piliečiams, atsakingiems už genocidą ir kitus tokius nusikaltimus, padarytus kaimyninėse valstybėse nuo 1994 m. sausio 1 d. iki 1994 m. gruodžio 31 d., teisti⁷ (TBTR; Ruandos tribunolas) iš esmės labai panašus į TBTJ. Iš tiesų „Ruandos tribunolo statutas [...] buvo Jugoslavijos tribunolo statuto adaptavimas Ruandos aplinkybėms [...]“ [42; taip pat žr. 25, p. 211; 16, p. 431]. Tačiau analizuojant jurisdikcijos pirmumo aspektu galima pastebėti reikšmingų skirtumų. TBTR statuto 8 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Tribunolas turi „pirmenybę prieš visų valstybių nacionalinius teismus“. Tokia formulotė yra daug griežtesnė nei TBTJ Tribunolo 9 straipsnyje nurodyta „pirmenybė prieš nacionalinius teismus“. Manytina, kad TBTR atveju Saugumo Tarybos buvo aiškesnis sutarimas dėl pirmenybės. Be to,

⁶ Išskyrus vykdomą procesinę veiklą dėl *Radovan Karadžić*, kurio teismo procesas turi pasibaigti iki 2012 metų pabaigos.

⁷ Angl. – *The International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and Other Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Rwanda and Rwandan Citizens responsible for genocide and other such violations committed in the neighbouring States, between 1 January 1994 and 31 December 1994.*

šios nuostatos įtvirtinimas paneigia Jungtinės Karalystės pareikštą nuomonę TBTJ Statuto svarstymo Saugumo Taryboje metu, kad Tribunolo pirmenybė pirmiausiai susijusi su konflikto valstybės regiono nacionaliniais teismais [18, p. 402; 39, para. 31–33]. Pirmoji byla, kurioje TBTR susidūrė su pirminės konkuruojančios jurisdikcijos taikymu praktikoje – Jungtinių Amerikos Valstijų nacionaliniame Teksaso teisme pradėtos *Elizaphan Ntakirutimana* bylos perdavimas. Nors Jungtinės Amerikos Valstijos noriai bendradarbiavo su imant Ntakirutimana, tačiau nacionalinis teismas atsisakė patenkinti ekstradicijos prašymą argumentuodamas, kad tai pažeidžia Jungtinių Amerikos Valstijų Konstituciją, nors tarptautinės teisės požiūriu jokių neatitikčių, kuriomis grindžiamas atsisakymas, nebuvo: argumentuota, jog Jungtinių Tautų įsteigtas tribunolas negarantuos Konstitucijos garantuojamų teisių, nėra ekstradicijos sutarties, trūko įrodymų, pagrindžiančių galimybę, jog prašomas išduoti asmuo galėjo padaryti nusikaltimus [34; 18, p. 411–412]. 2000 m. sausį *Elizaphan Ntakirutimana* buvo perduotas TBTR [43].

TBTR jurisdikcija taip pat apribota laiko, teritorijos, asmenų ir nusikaltimų atžvilgiu. Tačiau pažymėtina, kad, atsižvelgus į specifines Ruandos konfliktų aplinkybes, TBTR neturi jurisdikcijos tarptautinio pobūdžio konfliktų metu padarytiems nusikaltimams. Saugumo Tarybos nustatyta, kad teisminiai TBTR procesai pirmojoje stadijoje turi būti baigti iki 2011 m. pabaigos, o apeliacinėje iki 2013 m. pabaigos [41].

Specialusis tribunolas Siera Leonei (STSL) nepriklauso nacionalinei Siera Leonės teismų sistemai [8] ir pagal stei-

gimo, teisinio reglamentavimo ir sandaros ypatumus yra priskiriamas mišriesiems tribunolams. STSL statuto 8 straipsnio 1 dalyje nustatyta konkuruojanti nacionalinių teismų ir tribunolo jurisdikcija. Remiantis Jungtinių Tautų ir Siera Leonės Vyriausybės susitarimo 1 straipsnio 1 dalimi bei STSL statuto 1 straipsnio 1 dalimi, į Siera Leonės tribunolo jurisdikciją patenka už sunkius tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus labiausiai atsakingi asmenys, padarę nusikaltimus Siera Leonės teritorijoje nuo 1996 m. lapkričio 30 dienos. Tribunolas turi jurisdikciją *ratione materiae*, kaip nustato Statuto 2–5 straipsniai, nusikaltimų žmoniškumui, Ženevos konvencijų 3 bendro straipsnio pažeidimų ir antrojo papildomo protokolo pažeidimų, kitų sunkių tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų ir kai kurių nacionalinės teisės pažeidimų atžvilgiu. Siera Leonės tribunolo atvejis iš esmės panašus į *ad hoc* tribunolų jurisdikciją, nes Siera Leonės tribunolo statuto 8 straipsnio 2 dalyje įtvirtinamas konkuruojančios jurisdikcijos pirmumo principas Siera Leonės teismų atžvilgiu [31, p. 367]. Tai reiškia, kad bet kurioje proceso nacionaliniame teisme stadijoje Siera Leonės tribunolas gali paprašyti nacionalinio teismo atsisakyti savo jurisdikcijos tribunolo naudai. Tokiu būdu Siera Leonės tribunolo veiklą reglamentuojantys teisės aktai neuždraudžia nacionalinių procesų už tuos pačius nusikaltimus, bet leidžia tribunolui stebėti nacionalinių procesų eigą ir imtis aktyvių veiksmų esant teisingumo vykdymo trūkumams ar nagrinėjant reikšmingas bylas.

Kitas svarbus aspektas, leidžiantis išsamiai analizuoti konkuruojančios jurisdikcijos sampratą ir ypatumus, yra jos ir tarptautinės bendrijos santykis. Šis klausimas

yra aiškus TBTJ ir TBTR tribunolų atveju, nes juos įsteigusi JT Saugumo Taryba kartu apibrėžė ir *ad hoc* tribunolų jurisdikciją kaip privalomą kitoms JT narėms. Siera Leonės tribunolo steigiamasis dokumentas buvo pasirašytas tarp Jungtinių Tautų ir Siera Leonės vyriausybės. Kaip buvo konstatuota *Taylor* byloje, „susitarimas tarp Jungtinių Tautų ir Siera Leonės yra susitarimas tarp visų Jungtinių Tautų valstybių narių ir Siera Leonės. Šis faktas daro susitarimą tarptautinės bendruomenės valios išraiška. Specialusis tribunolas, įsteigtas tokiomis aplinkybėmis, yra aiškiai tarptautinis“ [35, para. 38]. Šios išvados pagrindu STSL jurisdikcija iš esmės buvo prilyginta *ad hoc* tribunolų ir TBT jurisdikcijai ir galioms [17, p. 562]. Be to, STSL statutas, sprenddamas taikos palaikymo ir kitose specialiosiose misijose dalyvaujančių asmenų galimos atsakomybės už Siera Leonėje padarytus nusikaltimus klausimą, taip pat detalizuoja tarptautinės bendruomenės ir specialiojo tribunolo jurisdikcijų santykį. Šis santykis yra grindžiamas ne teritorine, bet personaline jurisdikcija. Siera Leonės statuto 1 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad kilus taikos palaikymo ir kitose specialiosiose misijose dalyvaujančių asmenų atsakomybės klausimui, pirminę jurisdikciją turi siunčiančioji valstybė. Tačiau jai nenorint ar negalint tirti ar vykdyti persekiojimą, specialusis tribunolas, bet kurios valstybės siūlymu JT Saugumo Tarybai patvirtinus, gali vykdyti savo jurisdikciją tokių asmenų atžvilgiu. Atsižvelgiant į keliamas procedūrinės sąlygas ir politinės institucijos (JT Saugumo Tarybos) dalyvavimą, manytina, jog specialiojo tribunolo Siera Leonei tokiu atveju antrinės jurisdikcijos vykdymas yra gana apsunkintas.

Jurisdikcija sunkių tarptautinių nusikaltimų atžvilgiu Kosove nėra apribota tik teismo, turinčio tarptautinių elementų, jurisdikcija. Už sunkius tarptautinius nusikaltimus gali būti persekiojama visuose teismuose, turinčiuose teritorinę jurisdikciją. Pažymėtina, kad tik kai kurie Kosovo teismai turi tarptautinių elementų, t. y. apygardos ir aukščiausiasis teismas. Mišrios struktūros kolegijos Kosovo nacionaliniuose teismuose, vadovaudamosi UNMIK reglamento Nr. 2000/64 1.2 punktu, gali bet kurioje proceso stadijoje perimti procesą, jeigu tai būtina užtikrinti teisėjų nepriklausomumą ir nešališkumą ar tinkamą teisingumo vykdymą. Tačiau JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1244 (1999) neeliminuoja nacionalinių teismų jurisdikcijos vykdymo. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, jog Kosovo mišriosios kolegijos turi pasidalijamąją arba kitaip konkuruojančią jurisdikciją bei pirmumo teisę pradėti arba perimti iš nacionalinių teismų baudžiamąjį persekiojimą [plačiau žr. 31, p. 362]. Turėdamos tokią jurisdikciją, vadovaujantis UNMIK reglamento Nr. 2000/64 preambulės 5 paragrafu, kolegijos teisia už nusikaltimus, kurie trukdo taikos procesui ir teisinei tvarkai nustatyti Kosove. Kosove jurisdikciją taip pat turi TBTJ (šis klausimas analizuotas *Milutinovič et al.* byloje), kurio jurisdikcija nors ir galėtų susieti su Kosovo kolegijų jurisdikcija, tačiau atskiriama atsižvelgiant į bylų sudėtingumą, reikšmę ir nusikaltimų sunkumą. Kosovo kolegijos buvo sukurtos pirmiausiai palaikyti taikius santykius tarp skirtingų grupių ir apimti kuo didesnę ratą nusikaltimų, o, pavyzdžiui, Siera Leonės tribunolo pagrindinis tikslas – persekioti ir bausti už tarptautinius nusikaltimus [21, p. 156].

Laikinoji valdančioji taryba Specialųjį Irako tribunolą 2003 m. įsteigė kaip specialų nacionalinį teismą, nepatenkantį į nacionalinę teismų sistemą. Tačiau vėliau, 2005 m. Pereinamajai nacionalinei asamblejai priėmus naują įstatymą [6] jis buvo integruotas į vidaus struktūrą ir pervadintas į Vyriausiąjį baudžiamąjį tribunolą. Toks veiksmas buvo skirtas pademonstruoti, kad tribunolas daugiau nėra okupuojančios valdžios kūrinys, bet suverenios Irako valstybės produktas [17, p. 575]. Irako tribunolo statuto 29 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad jurisdikcija nacionalinių teismų atžvilgiu yra pirminė konkuruojanti, t. y. Tribunolas pagal Statuto 11–13 straipsnius gali bet kurioje stadijoje perimti iš nacionalinių bendrosios kompetencijos teismų pradėtą procesą bylose dėl karo nusikaltimų, nusikaltimų žmoniškumui ir genocido. Tačiau Tribunolas neturi pirmenybės teisiant už nusikaltimus, patenkančius į nacionalinę jurisdikciją, išvardytus Statuto 14 straipsnyje. Vadovaujantis Statuto 29–30 straipsniais Tribunolas gali teisti asmenis, kurie jau buvo nuteisti Irako teismų, „jei teismo procesas nacionaliniame teisme nebuvo nešališkas ar nepriklausomas, buvo vykdomas siekiant apsaugoti kaltinamą asmenį nuo tarptautinės ir nacionalinės atsakomybės arba byla nebuvo kruopščiai išnagrinėta“. Statute nustatyta gana plati jurisdikcija laiko atžvilgiu, t. y. nuo 1968 m. liepos 16 d. iki 2003 m. gegužės 1 d. Tokia plati *ratione temporis* jurisdikcija yra kritikuojamą dėl persekiojimo už pernelyg senus įvykius [32, p. 340], kuri, be kita ko, neapima Jungtinių Amerikos Valstijų invazijos. *Ratione loci* jurisdikcija neribojama tik Irako teritorija, bet išplečiama į tas teritorijas, kuriose nusikaltimus padarė Irako piliečiai ir nuolat gyvenantys Irake asmenys.

JT ir Libano vyriausybės susitarimas dėl Specialiojo tribunolo Libanui⁸ (STL) įsteigimo ir JT Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1737 (2007) [1] įsteigė tribunalą, turintį tarptautinių elementų bei konkuruojančią su nacionaliniais Libano teismais jurisdikcija. Šis tribunolas iš esmės įsteigtas teisti už vieno konkretaus asmens mirtį (buvusio Libano ministro pirmininko Rafiq Hariri) ir už susijusia prieš jį teroro aktu kitiems asmenims padarytą žalą. STL skiriasi nuo kitų mišriųjų ir specialiųjų tribunolų savo *ratione materia* jurisdikcija, kuri neapima nusikaltimų, patenkančių į tarptautinę jurisdikciją, apsiriboja nacionaline Libano teise ir leis persekioti asmenis, atsakingus už politinį „teroristinių“ nusikaltimą konkrečiam asmeniui [24]. *Ratione temporis* jurisdikcija Statuto 1 straipsnyje pirmiausiai ribojama 2005 m. vasario 14 d. teroristine ataka prieš Libano ministro pirmininko Rafiq Hariri konvojų. Be to, suteikiama jurisdikcija ir kitų atakų atžvilgiu, padarytų nuo 2004 m. spalio 1 d. iki 2005 m. gruodžio 12 d. ar vėliau, jeigu taip nuspręs šalys ir JT Saugumo Taryba, ir esančių panašios prigimties ir sunkumo kaip 2005 m. vasario 14 d. ataka. Tokia plati *ratione temporis* jurisdikcija leidžia neprognozuojamai plėsti STL veiklos sritį, tačiau privalomas JT Saugumo Tarybos pritarimas, manytina, leis tinkamai kontroliuoti tokį procesą.

Remiantis STL statuto 4 straipsniu nustatyta pirminė jurisdikcija, bet tik prieš Libano nacionalinius teismus. Manytina, kad pirmenybės prieš trečiųjų valstybių nacionalines jurisdikcijas stoka gali turėti įtakos efektyviam trečiųjų valstybių bendradarbiavimui su STL [plačiau žr. 33,

p. 1153]. To paties straipsnio 2 ir 3 dalys reglamentuoja nacionalinių procesų perdavimą Tribunalui ne vėliau nei per du mėnesius nuo prokuratūros veiklos pradžios bei nuolatinį tribunolo informavimą apie vykstantį tyrimą nacionaliniuose teismuose, susijusį su Tribunolo jurisdikcija.

Konkuruojanti jurisdikcija reiškia šalia viena kitos egzistuojančias jurisdikcijas, turinčias vienodą interesą persekioti ir bausti už padarytą žalą tarptautinės bendruomenės saugomiems gėriams. *Henry Campbell Black's* teisės terminų žodyne konkuruojanti jurisdikcija apibrėžiama kaip galimybė tuo pačiu metu vykdyti daugiau nei vieno teismo jurisdikciją dėl to paties nusikaltimo toje pačioje teritorijoje [23, p. 869]. Tokioje situacijoje kiekviena iš valstybių gali teisėtai ir tuo pačiu metu aktyvinti savo jurisdikcijas ir persekioti už padarytus nusikaltimus [plačiau žr. 23, p. 383]. Šioje ir kitose panašiose situacijose kyla jurisdikcijų tarpusavio suderinimo ir įgyvendinimo tvarkos nustatymo klausimas. Jeigu nacionalinių jurisdikcijų konkurencija sprendžiama tarpvalstybiniu bendradarbiavimu ir tarptautinėmis sutartimis, tai tarptautinė teismo institucija, pateiktame pavyzdyje taip pat galinti pradėti persekiojimą, gali įgyvendinti tarptautinę jurisdikciją aiškiai nustačiusi jos santykį su nacionalinėmis jurisdikcijomis. Toks santykis dabartinėje tarptautinėje praktikoje nulemiamas „pirmumo“ (angl. *primary*) ir „papildomumo“ (angl. *complementary*) principų. Papildančioji konkuruojanti jurisdikcija nustatyta tik Tarptautinio baudžiamojo teismo veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose. Konkuruojančios pirminės jurisdikcijos pagrindu veikiančių teismų veiklos ir jų veiklą reglamentuojančių teisės aktų analizė leidžia daryti

⁸ Angl. *Special Tribunal for Lebanon*.

išvadą, kad pirmenybė prieš nacionalinius teismus suponuoja galimybę tarptautinei bendruomenei padėti nacionalinėms teisinėms sistemoms eliminuoti negalėjimą ar nesugebėjimą persekioti ir bausti, be to, sudaro garantijas nacionalinei teisei sistemai gauti pagalbą ir užtikrinti bendradarbiavimą. Toks tarptautinės ir nacionalinės jurisdikcijos kolizijos sprendimo modelis teikia garantijų, jog tarptautinės bendruomenės narės, pačios prisidedančios prie tribunolo veiklos, turės pareigą vykdyti tribunolo prašymus. Nors Libano specialiojo tribunolo ir Siera Leonės tribunolo atvejai yra išimtiniai šiuo požiūriu, tačiau tai galėtų būti aiškinama šių tribunolų įsteigimo aplinkybėmis. Konkuruojančios jurisdikcijos pirmenybė garantuoja, kad procesai vyks pakankamai koordinuotai ir toje teritorijoje, kur būtų galima išvengti įrodymų surinkimo ir išsaugojimo, reviktimizacijos problemų, kurios neišvengiamai kiltų, jeigu procesai vyktų tuo pačiu metu skirtinguose teismuose ar būtų ieškoma palankiausių jurisdikcijų vienai ar kitai proceso šaliai. Būtina nepamiršti, kad teismo institucijose, vykdančiose tarptautinės bendruomenės tikslus, turi būti užtikrinamas nešališkumas, savarankiškumas ir politinis neutralumas.

Išvados

Tarptautinės praktikos įtvirtinant išimtinę jurisdikciją analizė leidžia daryti išvadą, kad ši jurisdikcijos rūšis pasirenkama įvertinus sukūrimo aplinkybes, t. y. karinės intervencijos ar derybų kontekstą, taip pat įvertinus valstybės teisinės sistemos būklę ir sugebėjimą užtikrinti tarptautinius žmogaus teisių apsaugos standartus. Šiuo atveju, nepasitikint nacionaline teisine sistema, išimtinė jurisdikcija gali būti tinkamiaus

šias sprendimas eliminuoti negalėjimą ar nesugebėjimą persekioti ir bausti. Aišku, įvertinant nepasitikėjimo lygmenį, gali būti nustatomas dominuojantis tarptautinis elementas esant dideliems nacionalinės sistemos trūkumams, arba dominuojantis nacionalinis, kai sistema iš esmės gali funkcionuoti pati su tarptautinės bendruomenės pagalba.

Visiems pasirinktiems išimtinės jurisdikcijos modeliams būdingas selektyvus persekiojimas už į jų jurisdikciją patenkančius nusikaltimus, reiškiantis specifinių, jurisdikciją, apibrėžtą asmenų, nusikaltimų, laiko ar teritorijos atžvilgiu, detalizuojančių kriterijų nustatymą, kuriais vadovaujantis būtų galima pirmiausiai apriboti jurisdikciją, be to, ją pritaikyti individualioms aplinkybėms ir atskirti nuo nacionalinių bendro pobūdžio teritorinio pagrindo jurisdikcijų.

Jurisdikcijos apribojimas nusikaltimų, asmenų, laiko ar teritorijos atžvilgiu, kaip ir išimtinę jurisdikciją įtvirtinančių tribunolų statutų atveju, yra būdingas visiems tribunolams, turintiems konkuruojančią jurisdikciją. UNMIK teismų sistema šiuo požiūriu išskirtinė, nes nebuvo suformuota kaip atskira teismo institucija, bet kaip Rytų Timoro specialiųjų kolegijų, turinčių išimtinę jurisdikciją, atveju, mišriosios kolegijos buvo įkomponuotos į esamą nacionalinę teismų sistemą. Kosovo mišriųjų kolegijų jurisdikcija nėra atskirta nuo nacionalinių teismų jurisdikcijos ir, nepaisant jurisdikcijos *ratione materiae* ir *ratione loci* aiškaus nustatymo, kolegijų jurisdikcija nėra apribota laiko ar asmenų atžvilgiu kitaip nei reglamentuoja nacionalinė teisė. Konkuruojančios jurisdikcijos apribojimas laiko, asmenų ar teritorijos atžvilgiu yra būtina tribunolų tinkamo darbo

organizavimo ir efektyvumo sąlyga. Jurisdikcija, be minėtų apribojimų, gali užkirsti kelią tinkamiausiai valstybei vykdyti persekiojimą už padarytą nusikaltimą, be to, užgožtų nacionalinę jurisdikciją.

Aptartų baudžiamųjų tribunolų ir nacionalinių teismų jurisdikcijos konkurencijoms išsprendžiamas nustatant minėtų tribunolų pirmenybę nacionalinių teismų atžvilgiu. Dažniausiai minėtų tribunolų pirmenybė nustatoma visų nacionalinių teismų atžvilgiu, tuo sudarant galimybę kreiptis į tarptautinę bendruomenę dėl bendradarbiavimo ir turėti aiškias garantijas, jog tarptautinės bendruomenės narės turi pareigą vykdyti tribunolo prašymus. Libano specialiojo tribunolo ir Siera Leonės tribunolo atvejai yra išimtiniai šiuo požiūriu. Tačiau tai galėtų būti aiškinama tuo, kad šie tribunolai buvo įsteigti sudarant tarptautinę sutartį ir taip pabrėžiamas šių teismo institucijų skirtumas nuo JT institucijų.

Jurisdikcijos pirmenybė yra garantija, kad bus išvengta tuo pačiu metu vykstančių teismo procesų. Be to, teismams kiltų tokių praktinių problemų: surinkti ir išsaugoti įrodymus, reviktimizacija arba būtų sudarytos sąlygos formuoti „forum shopping“⁹ reiškiniui [plačiau žr. 24, p. 398].

⁹ „Forum-shopping“ – palankiausios jurisdikcijos ar teismo, kuriame galėtų būti svarstoma byla, pasirinkimas [23, p. 681].

LITERATŪRA

Teisės aktai

1. *Agreement between the United Nations and the Lebanese Republic on the establishment of a Special Tribunal for Lebanon*. Annexed to the UN Security Council Resolution No. 1757 (2007) [interaktyvus. Žiūrėta 2011-08-23]. Prieiga per

Apibendrinant tarptautinę konkuruojančios jurisdikcijos pirmumo principo įtvirtinimo praktiką, galima daryti išvadą, kad vienas iš esminių šios jurisdikcijos efektyvumo pagrindų yra pirmenybė prieš nacionalinius teismus. Pirmenybė reikalinga esant nepatikimiems nacionaliniams procesams ir naudojama siekiant užtikrinti, kad bus laikomasi minimalių žmogaus teisių apsaugos standartų tarptautinei bendruomenei reikšmingose bylose, turinčiose sąsajų su grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui mažinimu. Efektyvus veikimas priklauso ir nuo pačios institucijos veiklos principų, t. y. būtina nepamiršti, kad teismo institucijose, vykdančiose tarptautinės bendruomenės tikslus, turi būti užtikrinamas nešališkumas, savarankiškumas ir politinis neutralumas.

Konkuruojančios jurisdikcijos pirmumo principas pasirenkamas, kaip ir išimtinės jurisdikcijos atveju, įvertinant sukūrimą paskatinusias aplinkybes ir esamą valstybės teisinės sistemos būklę ir sugebėjimą užtikrinti tarptautinius žmogaus teisių apsaugos standartus. Konkuruojanti jurisdikcija, savo esme leidžianti koegzistuoti nacionalinėms jurisdikcijoms, suponuoja pasitikėjimą jomis, bet sudaro sąlygas nacionalinių procesų kontrolei ir jiems perimti esant teisingumo vykdymo trūkumams arba reikšmingose tarptautinei bendruomenei bylose.

internetą: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UN-DOC/GEN/N07/363/57/PDF/N0736357.pdf>>.

2. *Agreement between the United Nations and the Government of Sierra Leone on the Establishment of a Special Court for Sierra Leone* [interaktyvus. Žiūrėta 2011-08-23]. Prieiga per

- interneta: <<http://www.sc-sl.org/LinkClick.aspx?fileticket=CLk1rMQtCHg%3D&tabid=176>>.
3. *Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis, and Charter of the International Military Tribunal*. London, 8 August 1945 [interaktyvus. Žiūrėta 2011-08-23]. Prieiga per internetą: <<http://avalon.law.yale.edu/imt/imtchart.asp>>.
 4. *Agreement between the United Nations and the Royal Government of Cambodia Concerning the Prosecution under Cambodian Law of Crimes Committed During the Period of Democratic Kampuchea* [interaktyvus. Žiūrėta 2011-08-23]. Prieiga per internetą: <http://www.eccc.gov.kh/sites/default/files/legal-documents/Agreement_between_UN_and_RGC.pdf>.
 5. *Charter of the International Military Tribunal for the Far East* [interaktyvus. Žiūrėta 2011-08-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/04/4-06/military-tribunal-far-east.xml>>.
 6. *Iraqi High Criminal Court Law No (10) 2005* [interaktyvus. Žiūrėta 2011-08-23]. Prieiga per internetą: <http://law.case.edu/saddamtrial/documents/IST_statute_official_english.pdf>.
 7. *Law on the Establishment of Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia for the Prosecution of Crimes Committed During the Period of Democratic Kampuchea*. NS/RKM/0801/12 [interaktyvus. Žiūrėta 2011-08-23]. Prieiga per internetą: <http://www.eccc.gov.kh/sites/default/files/legal-documents/KR_Law_as_amended_27_Oct_2004_Eng.pdf>.
 8. *Special Court for Sierra Leone, The Special Court Agreement (Ratification) Act 2002* [interaktyvus. Žiūrėta 2011-08-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.sc-sl.org/LinkClick.aspx?fileticket=BcKTbFltxZk%3D&tabid=176>>.
 9. *Statute of the International Criminal Tribunal For the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991* (Adopted 25 May 1993 by Resolution 827 and last amended 28 February 2006 by Resolution 1786). UN doc. S/RES/827(1993) [interaktyvus. Žiūrėta 2011-08-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.icty.org/sections/LegalLibrary/StatuteoftheTribunal>>.
 11. *Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda* (adopted 8 November 1994 by Resolution 955 and amended) [interaktyvus. Žiūrėta 2011-08-23]. Prieiga per internetą: <<http://69.94.11.53/ENGLISH/basicdocs/statute/2007.pdf>>.
 11. *Statute of the Special Court for Sierra Leone* [interaktyvus. Žiūrėta 2011-08-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.sc-sl.org/LinkClick.aspx?fileticket=uClnD1MJeEw%3d&tabid=176>>.
 12. *United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK) Regulation No. 2000/64 On Assignment of International Judges/Prosecutors and/or Change of Venue* [interaktyvus. Žiūrėta 2011-08-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.unmikonline.org/regulations/2000/reg64-00.htm>>.
 13. *United Nations Transitional Administration in East Timor (UNTAET) Regulation No. 2000/15 On the Establishment of Panels with Exclusive Jurisdiction Over Serious Criminal Offences* [interaktyvus. Žiūrėta 2011-08-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/etimor/untaetR/Reg0015E.pdf>>.

Specialioji literatūra

14. AKEHURST, M. Jurisdiction in International Law. *British Yearbook of International Law*, vol. 46.
15. AMERASINGHE, C. F. *Jurisdiction of International Tribunals*. Kluwer Law International, 2003.
16. BASSIOUNI, M. Ch. *Introduction to International Criminal Law*. Ardsley, New York: Transnational Publishers, Inc., 2003.
17. BANTEKAS, I.; NASH, S. *International Criminal Law*, 3rd ed. London and NY: Routledge Cavendish, 2007.
18. BROWN, B. S. Primacy or Complementarity: Reconciling the Jurisdiction of national Courts and International Criminal Tribunals. *Yale Journal of International Law*, 1998, vol. 23.
19. CASSESE, A. *International Criminal Law*. New York: Oxford University Press Inc., 2008.
20. CRYER, R. *et al. An introduction to international criminal law and procedure*. Cambridge NY: Cambridge University Press, 2007.
21. CZAMETZKY, R. An Empire of Law?: Legalism and the ICC. *Notre Dame Law Review*, 2003, vol. 79.

22. GALLANT, K. S. Jurisdiction to adjudicate and Jurisdiction to prescribe in International Criminal Courts. *Villanova University Law Review*, vol. 48, 2003.
23. GARNER, B.A. (ed.), *Black's Law Dictionary*. Revised 8th edition. West, a Thomson business.
24. GHATTAS, K. Lebanon's groundbreaking tribunal, *BBC in Beirut* [interaktyvus. Žiūrėta 2011-08-23]. Prieiga per internetą: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4926536.stm>.
25. JOHNSON, L. The International tribunal for Rwanda. *Revue Internationale de Droit Penal*, 1996, vol. 67.
26. LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS. *Lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus. Žiūrėta 2011-08-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.lkz.lt>>.
27. LINTON, S. Cambodia, East Timor and Sierra Leone: Experiments in International Justice. *Criminal Law Forum* 2001 (12) [interaktyvus. Žiūrėta 2011-08-23]. Prieiga per internetą: <http://www.essex.ac.uk/armedcon/story_id/000385.pdf>.
28. LINTON, S. New Approaches to International Justice in Cambodia and East Timor. *IRRC*. 2002, vol. 84, no 845 [interaktyvus. Žiūrėta 2011-08-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/59kdar.htm>>.
29. MACGOLDRICK, D.; ROW, P.; and DONNELLY, E. (eds.). *The Permanent International Criminal Court: Legal and Policy Issues*. Oxford and Portland Oregon: Hart Publishing, 2004.
30. MORRIS, V.; SCHARF, M. P. *An Insider's Guide to the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*. Vol. 1, NY., 1995.
31. ROMANO, C.; NOLLAEMPER, André; KLEFFNER, JANN K. (ed.), *Internationalized Criminal Courts and Tribunals. Sierra Leone, East Timor, Kosovo and Cambodia*. NY: Oxford University Press, 2004.
32. SHANY, Y. Does One Size Fit All? *Journal of International Criminal Justice*, 2004, vol. 2.
33. SWART, B. Cooperation Challenges for the Special Tribunal for Lebanon. *Journal of International Criminal Justice*, vol. 5, 2007.

Praktinė medžiaga

34. *Elizaphan Ntakirutimana* perdavimo byla, Misc. No L-96-5, 1997 U.S. Dist. LEXIS 20714 (S.D. Tex. Dec 17, 1997).
35. STSL byla *Prokuroras prieš Taylor*, Apeliacinės kolegijos 2004 m. gegužės 31 d. sprendimas dėl imuniteto nuo jurisdikcijos.
36. TBTJ byla *Milutinovič et al.* Nr. IT-05-87. III Teisminės kolegijos 2003 m. gegužės 6 d. sprendimas.
37. TBTJ byla *Prokuroras prieš Tadic* Nr. IT-94-1. 1995 m. spalio 2 d. apeliacinis sprendimas dėl jurisdikcijos.
38. TBTJ byla *Prokuroras prieš Tadic* Nr. IT-94-1-T. 1995 m. rugpjūčio 10 d. gynybos pareiškimas dėl jurisdikcijos.
39. TBTJ byla *Prokuroras prieš Tadic* Nr. IT-94-1-T. 1995 m. lapkričio 14 d. sprendimas dėl gynybos pareiškimo dėl *non bis in idem* principo.

Kita medžiaga

40. *ICTY Completion strategy 1st June, 2010*, S/2010/270 [interaktyvus. Žiūrėta 2011-08-23]. Prieiga per internetą: <http://www.icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/CompletionStrategy/completion_strategy_01june2010_en.pdf>.
41. *ICTR Completion Strategy 28th May, 2010*, S/2010/259 [interaktyvus. Žiūrėta 2011-08-23]. Prieiga per internetą: <http://www.unict.org/Portals/0/English/FactSheets/Completion_St/S-2010-259e.pdf>.
42. *Report of the Secretary-General Pursuant to Paragraph 5 of Security Council Resolution 955 (1994)*, U.N. SCOR, 50th Sess., at para. 9, U.N. Doc. S/1995/134 (1995).
43. US court allows Rwandan's extradition, *BBC news online* [interaktyvus. Žiūrėta 2011-08-23]. Prieiga per internetą: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/618078.stm>>.

INTERNATIONAL CRIMINAL EXCLUSIVE AND CONCURRENT PRIMARY JURISDICTION

Renata Vaišvilienė

S u m m a r y

The presence of the international criminal courts and tribunals, also with international element, rises the question of the relationship and coexistence of the international and national procedure and respective jurisdictions in particular. Both national and international instruments provides the responsibility for the crimes against humanity, war crimes, genocide, but only the analysis of the relationship between international and national jurisdiction, helps to determine which judicial institution has the legal power to act. The choice

of concrete form and principle of the jurisdiction and determination of the relationship is left to the international community and the state, establishing the judicial institution. Such issues as objectives, foreseen to the judicial institution, and historical context during the establishment must be considered. The determination of the relationship between international and national jurisdictions is not a mere formality, but one of the main issues influencing effective functioning of the judicial institution.

Įteikta 2011 m. birželio 2 d.

Priimta publikuoti 2011 m. spalio 6 d.